

**ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга
половина XIX — початок XX ст.)**

Японія

1. Крах політики самоізоляції в Японії.
2. Революція (переворот) Мейдзі.
3. Реформи 70—80-х рр. XIX ст.
4. Особливості економічного розвитку.
5. Політичний устрій.
6. Японсько-китайська війна 1894-1895 рр.
7. Англо-японський союз 1902 р.
8. Російсько-японська війна 1904—1905 рр.

ПРИГАДАЄМО

Політика самоізоляції — напрям зовнішньої політики держави, який полягає в обмеженні контактів держави з іншими країнами.

Сьогунат — особлива система управління в Японії XVII—XIX ст., коли імператор залишався верховним жерцем синтоїзму й лише вважався главою держави. Реальна влада зосереджувалась у руках сьогуна.

Самураї — військовий стан в Японії XII—XIX ст.

1. На початку XVII ст. владу в Японії захопив **сьогун (полководець) Токугава Іеясу.**
2. Японський імператор (мікадо) втратив реальну владу і був із родиною ізольований у місті Кіото
3. У середині XVII ст. сьогун Токугава Іеміцу прийняв рішення **про «закриття» країни**, боячись, що європейці поступово підкорять Японію. *Усіх європейців було знищено або вигнано з країни, виняток був зроблений для голландців, яким відкрили для торгівлі єдиний порт — Нагасакі.*
4. Поряд із «закриттям» країни було заборонено християнство та знищено всіх його прихильників у Японії.

Токугава Іеясу (мініатюра XVII ст.)

У середині XIX ст. країна потрапила в поле зору США, європейських держав і Росії.

У 1854 р. під тиском американського флоту японці були змушені «відкрити» свою країну.

Токугава Йосінобу

- останній сьогун

15-й сьогун сьогунату Едо.
Період правління:
10 січня 1866 — 3 січня 1868 року.

Повернув державну владу в Японії
Імператору, ставши **останнім**
сьогуном в історії Японії.

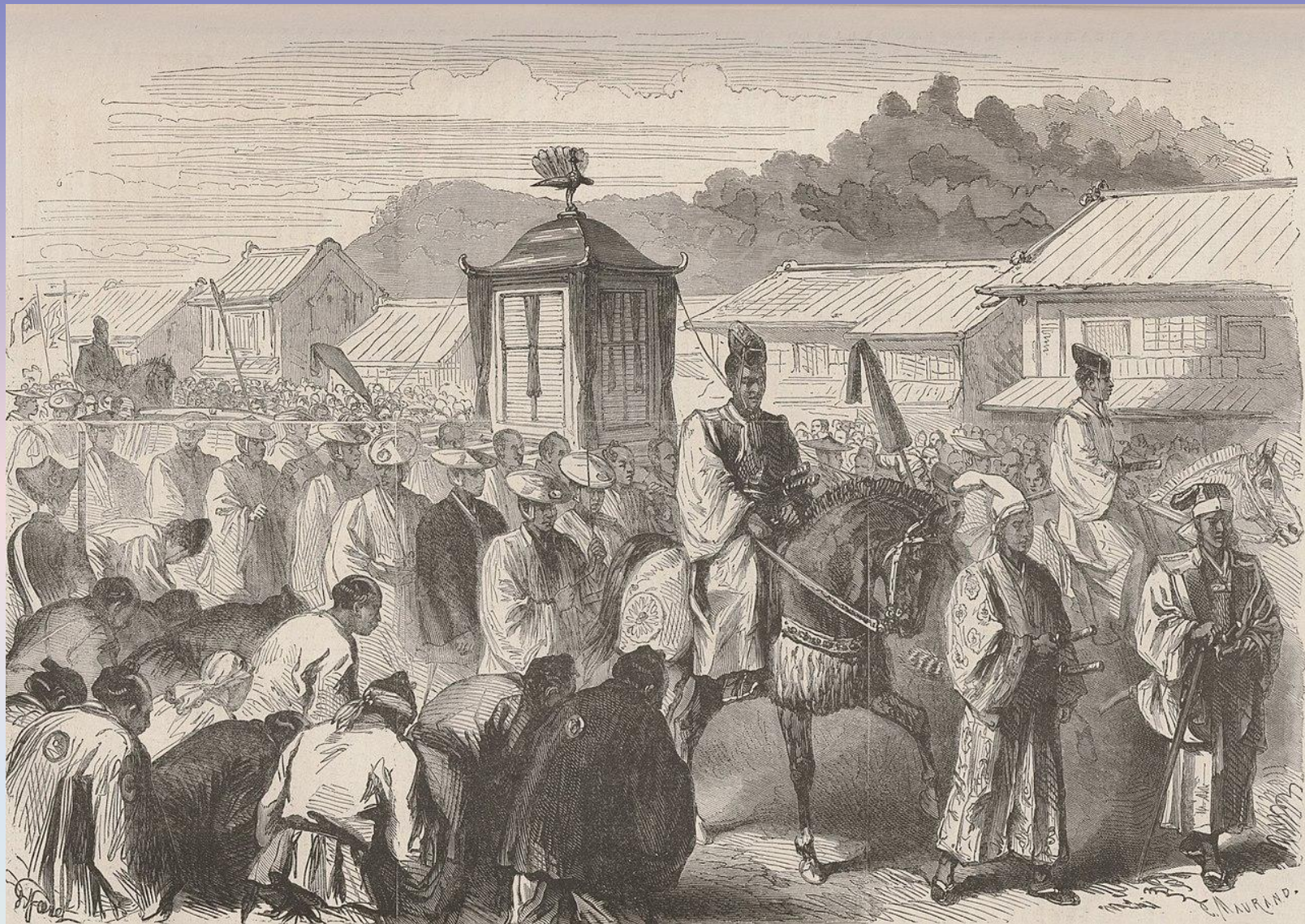

Революція Мейдзі (1867–1868).

Проникнення європейців та американців до Японії підірвало авторитет влади сьогуна. У 1866 р. помер сьогун Іємоті, який уособлював світську владу, а в 1867 р. – імператор Комей, який представляв релігійну владу. У країні спалахнула боротьба за владу. Нового 14-річного імператора Муцухіто підтримували самураї півдня Японії, городяни та селяни. У січні 1868 р. війська імператора розгромили війська сьогуна, а в травні вступили до столиці сьогуна Токіо (Едо). Так імператор об'єднав світську й релігійну владу. Роки його правління (1867–1912) дістали назву «*епоха Мейдзі*» (освіченого правління).

З січня 1868 р. 15-річний імператор Муцухіто переніс свою резиденцію з Кіото в місто Едо, яке перейменували в Токіо («східна столиця»), видав маніфест про відновлення власної влади.

Реформи 1870 - 1880 рр. в Японії

АДМІНІСТРАТИВНА РЕФОРМА 1870–1872 РР.

- ❖ Замість князівств у 1871 р. було запроваджено новий поділ країни на 72 кен (префектур) і три фу (столичних округів).
- ❖ Префектів (керівників префектур) призначали імператор й уряд
- ❖ знищувалася влада князів, створювався новий апарат державного управління.
- ❖ Чиновницькі посади обіймали, як правило, представники самураїв

АГРАРНА РЕФОРМА (1872-1873 РР.)

- ❖ селяни отримали у власність ті ділянки, які вони обробляли.
- ❖ Замість натурального податку було введено єдиний поземельний податок у розмірі 3% від вартості землі.

СТАНОВА РЕФОРМА

- ❖ у 1872 р. був запроваджений поділ на три стани:
**вища знать (аристократія),
рядове дворянство (середні й нижчі самураї)
простий народ** (решта населення). Згодом були
- ❖ ухвалені закони про громадянську рівність, уведено прізвища, скасовані колишні обмеження в шлюбах.

ВІЙСЬКОВА РЕФОРМА

- ❖ Введено загальну військову повинність
- ❖ Армію реформовано за європейським зразком
- ❖ Було створено військові академії.

ФІНАНСОВА РЕФОРМА

- ❖ введено нову грошову одиницю — ієну.
- ❖ У 1872 р. організовано Державний банк.
- ❖ Усі колишні феодальні повинності й податки були ліквідовані. Нові податки стягувалися не в натуральній, як раніше, а в грошовій формі.

РЕФОРМА У СФЕРІ РЕЛІГІЇ

- ❖ Державною релігією замість буддизму оголошено синтоїзм
- ❖ з 1873 р. було припинено переслідування християн.
- ❖ У 1876 р. японський імператор оголосив у країні повну віротерпимість.

СУДОВА РЕФОРМА

- ❖ Реорганізація судової влади відбулась відповідно до європейських принципів.
- ❖ Судове слідство мало ґрунтуватися на принципах гласності й змагальності.
- ❖ Були заборонені тортури
- ❖ Здійснювалося реформування карного, цивільного права та судочинства.

РЕФОРМИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ ТА КУЛЬТУРИ

- ❖ Було запроваджено загальну початкову освіту за європейським зразком,
- ❖ створювалися середні інколи й університети.
- ❖ Молодим японцям надано можливість здобути вищу освіту в Європі та США.
- ❖ Стали друкуватися газети й перекладатися книжки європейських авторів.

Причини та особливості швидкого економічного розвитку Японії

Причини та особливості

Японія традиційно запозичувала іноземний передовий досвід, пристосовуючи його до місцевих умов

Острівне становище країни, особлива роль мореплавства і торгівлі, які сприяли розвитку приватної власності та підприємництва

Тривалий час влада в країні перебувала в руках військових, що не сприяло формуванню традицій бюрократизму. При відновленні влади імператора відбулося відмежування від старих державних механізмів, а нові формувалися за європейським зразком

Відсутність значних природних ресурсів робило Японію малопривабливою для європейських колонізаторів. Водночас стимулювало правлячу верхівку придбати ці ресурси за рахунок колоніальних загарбань

Агресивна зовнішня політика потребувала прискореної модернізації економіки і суспільства. Значне державне втручання у проведення процесу індустріалізації та створення великих фірм — дзайбацу («Міцуї», «Міцубісі», «Ясуда» та ін.)

Політичний устрій Японії за Конституцією 1889 р.

Конституція 1889 р. офіційно проголосила демократичні свободи й громадянські права, рівність усіх громадян країни.

У 80-х рр. XIX ст. виникли політичні партії. У 1881 р. — Конституційна ліберальна партія (Ріккен Дзіюто), а в 1882 р. — Партія реформ (Ріккен Кайсінто).

Наприкінці XIX ст. в Японії виникли профспілки.

У 1896 р. відбувся перший робітничий страйк.

Але становлення профспілкового й робітничого руху дуже ускладнювалося через особливості соціальної структури японського суспільства.

Значну роль відігравали традиційні норми поведінки: шанування старших, відданість господареві, довічне наймання на роботу, колективна власність.

- спроба захоплення о. Тайвань (1874), отримання грошової компенсації від Китаю (700 тис. єн);
- російсько-японська угода 1875 р. (приєднання Курильських островів);
- нерівноправна японсько-корейська торговельна угода – отримання широких прав та привілеїв (1875);
- китайсько-японська угода (1885) – визнання Китаєм японських прав та інтересів у Кореї;
- переможна війна з Китаєм (1894–1895);
- російсько-японська війна (1904–1905): встановлено протекторат над Кореєю, здобула частину Ляодунського півострова і Південний Сахалін;
- повна анексія Кореї (1910);
- угоди з Росією (в 1905 і 1911 рр.) про розподіл сфер впливу в Маньчжурії та Внутрішній Монголії (Китай)

Установлення рівноправних відносин з євроатлантичними країнами:

- із Великою Британією (1894), США (1894), Росією, Бельгією, Бразилією, Данією (1895), Францією, Швецією, Німеччиною, Швейцарією (1896), Іспанією, Австрією (1897), Мексикою (1898)

ПРОБУДЖЕННЯ АЗІЇ. МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ (друга
половина XIX — початок XX ст.)

Китай

1. Пробудження Азії.
2. Колоніальна експансія провідних держав світу в Китаї.
3. Китай наприкінці XIX ст. Повстання іхетуанів
4. Китай на початку XX ст. Сінхайська революція.

ПРИГАДАЄМО

- З 1644 р. в Китаї правила маньчжурська династія Цін.
- У XVIII ст. Цінська династія вела безперервні завойовницькі війни зі своїми сусідами, що стояли на нижчому етапі розвитку.
- Завойовані народи змушені були платити Цінам данину.
- Маньчжурські імператори, як і їхні попередники, вважали Китай «піднебесною» імперією, що відіграє провідну роль у світі, а всі інші народи - «варварами».
- Під деспотичною владою Цінів Китай дедалі більше **відставав у своєму розвитку від країн Європи та Америки.** Хоча наприкінці XVIII - на початку XIX ст. з'являються перші паростки капіталізму: майстерні з найманими працівниками, мануфактури тощо.

На початку XIX ст. Китай був великою державою.

Його володіння поширювалися на Індокитай, Монголію, Тибет, частину Середньої Азії, Корею. Проте *політика самоізоляції* (у 1757 р. європейців було вигнано з усіх китайських міст) стала негативно впливати на розвиток країни.

Англія та Франція активно домагалися «відкриття» Китаю. Згодом до них приєдналися США, Росія, Німеччина та Японія.

Опіумні війни

Перша «опіумна війна» у
1839–1842 роках між Великою
Британією та маньчжурською
династією Цін

англо-франко-китайських війни
1856—1860 рр.
(Друга «опіумна війна»)

На час активного проникнення колонізаторів до Китаю правляча маньчжурська династія поступово занепадала.

збільшення ввезення до Китаю опіуму

знецінення китайських мідних грошей і вивезення до Європи срібних.

Селяни потерпали від збільшення податків, які уряд увів, бажаючи перекласти виплату контрибуції на плечі народу. Мільйони людей ставали жебраками.

Ремісники та перші китайські підприємці не витримували конкуренції і розорявалися від потоку дешевих фабричних товарів, що ринули до Китаю за договорами про безмитну торгівлю.

У 40—50-ті рр. XIX ст. почала поширюватися хвиля селянських повстань.

Найбільшим із них став рух тайпінів.

Повстання Тайпін, який також відомий як Тайпінська громадянська війна або Тайпінська революція, був масовим повстанням або Громадянська війна що велася в Китаї з 1850 по 1864

**Хун
Сюцюань**

У 1853 р. повсталі оволоділи давньою столицею Китаю — Нанкіном.

Тайпіни заснували свою державу

провели низку реформ:

- значна частка податків була перекладена на землевласників,
- біднякам надавалися податкові пільги;
- була зменшена орендна плата на землю;
- знижено торговельне мито;
- дозволено вільне ввезення іноземних товарів;
- жінки отримали право на освіту та рівний доступ до державних посад.

Спроба тайпінів реалізувати ідеї загальної рівності зазнала невдачі.

Під час боротьби Англії, Франції, США з повстанцями вдалося примусити правлячу династію Китаю підписати нові договори, які відкривали ще більші можливості для іноземного проникнення в Китай.

Вони отримали можливість торгувати в усіх великих портах Китаю та створювати власні торговельні консульства.

У 90-ті рр. ХІХ ст. до участі в колонізації Китаю долучилися Японія, Росія, Німеччина.

Країну стали ділити на сфери впливу.

Кан
Ювей

За імператорським указом на період від 11 червня до 21 вересня 1898 р., було проголошено **«100 днів реформ»**, метою яких була модернізація країни.

За 100 днів він видав 60 указів,

- на підставі яких були розроблені заходи зі сприяння будівництву промислових підприємств і залізниць;
- засновані університет в Пекіні та школи в провінціях; змінилась система державних екзаменів (в програму введена європейська історія).
- *Реформи не торкалися політичної системи та аграрного питання,*
- на місцях залишалися консервативні чиновники і феодалі, які будь-якою ціною гальмували реформи.
- До проведення реформ рядових громадян не залучали.

Повстання іхетуанів

У країні наростав стихійний протест проти проникнення до Китаю іноземців.

Цей рух розгортався під гаслом: *«Підтримаємо Ци, знищимо іноземців!»*.

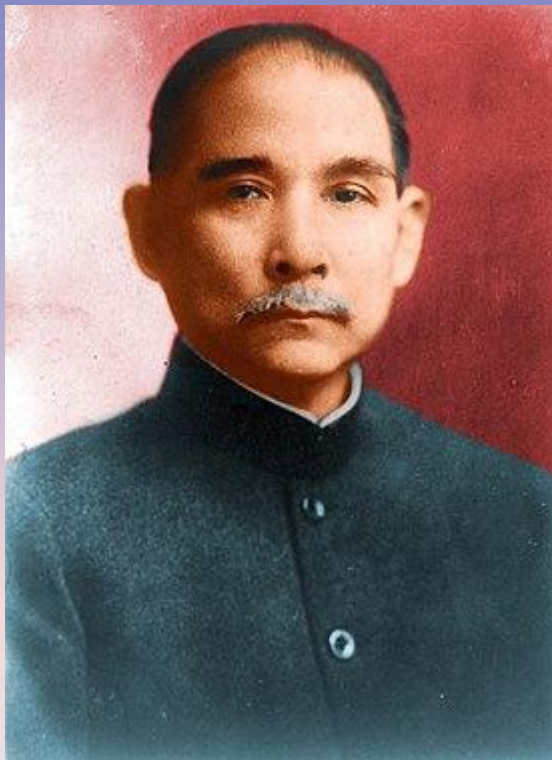
Кульмінацією стало повстання під керівництвом членів товариства «Іхетуань» («Боксерське повстання», 1899-1900 рр.).

У 1897 р. в провінції Шаньдун іхетуані вбили німецьких місіонерів.

З червня 1900 р. хвиля насильства над іноземцями прокотилася територією всього Китаю. Уряд стимулював повсталих грошовими винагородами за голови європейців.

У відповідь вісім держав — Англія, США, Росія, Японія, Франція, Італія, Німеччина, Австро-Угорщина — спрямували свої війська до Китаю. У серпні 1899 р. вони вступили в Пекін. Імператриця віддала наказ урядовим військам розгромити загони іхетуанів, що й було зроблено з особливою жорстокістю.

Сунь
Ятсен

«три народні принципи»,
які визначали мету
перетворень у Китаї:

націоналізм — повалення Маньчжурської династії та відновлення китайського правління;

народовладдя — ліквідація монархії та встановлення республіки;

народний добробут — проведення поступової націоналізації земельної власності та встановлення прогресивного податку на землю.

Було проголошено такі основні реформи:

- скасування рабства;
- ліквідацію станових відмінностей;
- ліквідацію привілеїв дворян;
- створення армії за європейським зразком;
- скасування тортур;
- створення дорадчих органів у провінціях;
- європеїзацію освіти;
- проведення грошової та фінансової реформ;
- заборону паління опіуму;
- створення політичних партій;
- реформу системи освіти.

Усі ці реформи свідчили, що Китай розпочав модернізацію.

Але опір традиційного суспільства був занадто сильним. До того ж із загадковою смертю імператриці Ци Сі реформи припинилися.

Синьхайська революція

революційні події 1911-1913 у Китаї, під час яких було повалено правління маньчжурської династії Цін

Пу Ї— китайський і маньчжурський державний і політичний діяч. Останній імператор династії Цін (2 грудня 1908 — 12 лютого 1912).

- 10 жовтня 1911 р. в Учані поліція натрапила на слід революційної організації. Розпочалися арешти, і, щоб запобігти розгрому, члени організації виступили зі зброєю в руках. Найближчими днями влада цинського уряду була повалена в Ханькоу і Ханьяні, в листопаді - у Шанхаї.
- 2 грудня повсталі захопили Нанкін - південну столицю Китаю. **Практично Південь країни відокремився від Півночі.**
- 29 грудня делегати провінцій, які зібралися в Нанкіні на конференцію, проголосили утворення **Китайської республіки**. Сунь Ятсена обрали її тимчасовим президентом. 1 січня 1912 р. він склав присягу.

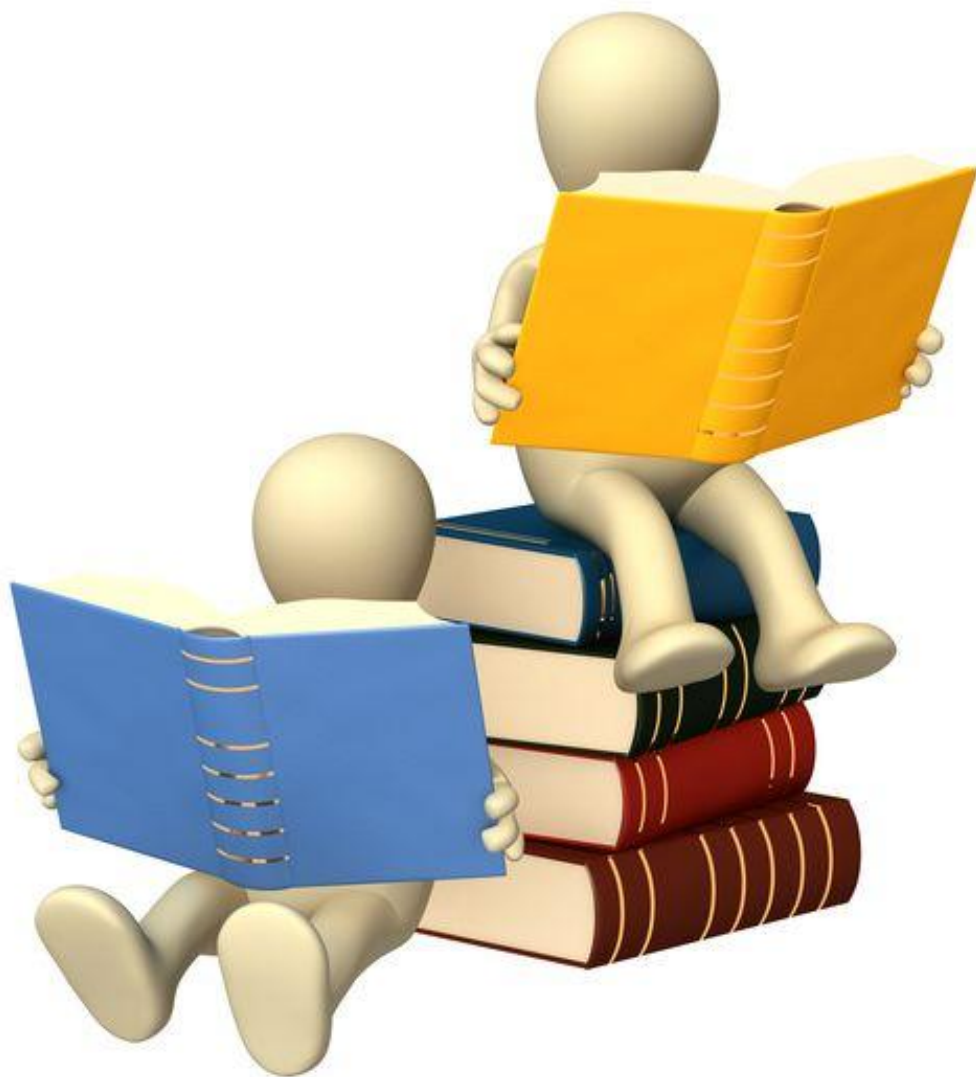
**Юань
Шикай**

- У Північному Китаї до влади прийшов Юань Шикай.
- 12 лютого Юань Шикай змушує регента від імені 6-річного імператора Пу І підписати акт про зречення престолу.

Наступного дня Сунь Ятсен оголосив про відставку на користь Юань Шикая. Нанкінські національні збори обрали його президентом.

У березні була прийнята тимчасова конституція Китайської республіки. Китай пережив бурхливий рік, що за місячним календарем називався «сінхай».

Хоча революція не розв'язала основних проблем Китаю, вона усунула одну з головних перешкод на шляху до модернізації країни — Маньчжурську династію.

Домашнє завдання

§ 23. Японія

§ 24. Китай

Чому, на відміну від Китаю, реформи в Японії виявилися успішними?